

УДК 2-524-032.2:2-545]:398.3(477)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/95-2-17>

Мирослава МЕЛЬНИК,
orcid.org/0000-0002-2553-5509
кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри режисури естради і шоу
Київського національного університету культури і мистецтв
(Київ, Україна) mirchukmmm@gmail.com

МАГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ВОДИ У НАРОДНИХ ВІРУВАННЯХ УКРАЇНЦІВ: СЕМАНТИКА, ФУНКЦІЇ ТА ОБРЯДОВІ КОНТЕКСТИ

У статті досліджено традиційні уявлення українців про воду як сакралізовану субстанцію, інтегровану в систему народних вірувань і регулятивних обрядових практик. Воду розглянуто не як умовний символ, а як дієвий елемент ритуальної дії, через який реалізуються моделі очищення, захисту, лікування, прогнозування та статусного переходу. Визначено провідні функції води в традиційній культурі – очищувальну, апотропеїчну (захисну), лікувальну, прогностичну та перехідну (лімінальну) й виявлено їх взаємозв'язок у календарній та родинній обрядовості. Увагу зосереджено на магічних властивостях води, які конкретизуються через її типи, часову регламентацію та нормативні приписи користування, а ефективність обрядових дій забезпечується поєднанням процедурного та словесного компонентів. Методологічну основу дослідження становить поєднання історико-етнографічного, структурно-функціонального, семіотичного, контекстуального й компаративного підходів, що дає змогу проаналізувати магічні властивості води як елемента традиційної культури та обрядової регуляції. Історико-етнографічний підхід забезпечує розгляд локальних і регіональних форм водних ритуалів; структурно-функціональний – виокремлення та взаємозв'язок очищувальної, апотропеїчної, лікувальної, прогностичної й перехідної функцій, через які виявляється «дієвість» води. Семіотичний аналіз дозволяє встановити закріплені за водою смисли: межа, перенесення, відведення, оновлення, «закриття» простору, та роль словесно-обрядового оформлення у фіксації магічного наміру. Контекстуальний підхід співвідносить прояви магічності води з календарними та життєвими циклами, а компаративний метод пояснює синкретизм водної обрядовості як поєднання архаїчних і християнізованих уявлень без втрати базової функціональної логіки. Систематизовано критерії ритуальної придатності води (походження, рух, застій, час здобуття, словесно-обрядове оформлення) як основу народної типології «сильної води». Акцентовано синкретичний характер водної обрядовості: дохристиянські уявлення про воду як життєдайну й межову силу інтегруються в християнський календар і практики освячення, зберігаючи архаїчну функціональну структуру.

Ключові слова: вода, магія, магічні властивості води, ритуал, народні вірування, традиційна культура, сакральність, очищення, апотропеїчні практики, народна медицина, лімінальність, синкретизм.

Myroslava MELNYK,
orcid.org/0000-0002-2553-5509
Candidate of Art History, Associate Professor,
Professor at the Department of Variety and Show Directing of the
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine) mirchukmmm@gmail.com

MAGICAL PROPERTIES OF WATER IN UKRAINIAN FOLK BELIEFS: SEMANTICS, FUNCTIONS, AND RITUAL CONTEXTS

The article examines Ukrainians' traditional conceptions of water as a sacralized substance embedded in the system of folk beliefs and regulatory ritual practices. Water is treated not as a merely conventional symbol but as an operative element of ritual action through which models of purification, protection, healing, divination, and status transition are enacted. The study identifies the key functions of water in traditional culture – purificatory, apotropaic (protective), healing, prognostic/divinatory, and transitional (liminal) and reveals their interconnections within calendar and family ritual complexes. Particular attention is paid to the magical properties of water as specified by its types, temporal regulation, and normative prescriptions governing its use; the efficacy of ritual actions is ensured through the combination of procedural and verbal components. Methodologically, the research integrates historical-ethnographic, structural-functional, semiotic, contextual, and comparative approaches, enabling an analysis of water's magical properties as a component of traditional culture and ritual regulation. The historical-ethnographic approach addresses local and regional forms of water related rites; the structural-functional approach delineates the functions through which water's ritual efficacy is manifested; and the semiotic analysis establishes meanings attributed to water (boundary, transfer;

diversion, renewal, and the “closing” of space) as well as the role of verbal-ritual framing in fixing magical intention. The contextual approach relates manifestations of water’s magic to calendar cycles and life cycle rites, while the comparative method explains the syncretism of water related ritual practice as the coexistence of archaic and Christianized ideas without loss of the basic functional logic. The article systematizes criteria of water’s ritual suitability (origin, movement, stagnation, time of acquisition, and verbal-ritual formalization) as the basis for a folk typology of “strong water”. The syncretic nature of water ritual practice is emphasized: pre-Christian notions of water as a life-giving and liminal force are integrated into the Christian calendar and rites of blessing, while preserving an archaic functional structure.

Key words: water, magic, magical properties of water, ritual, folk beliefs, traditional culture, sacredness, purification, apotropaic practices, folk medicine, liminality, syncretism.

Постановка проблеми. У традиційній культурі українців вода постає не лише як життєво необхідний ресурс, а як сакралізована й дієва субстанція, якій приписують магічні властивості. У народних уявленнях вона здатна очищувати, захищати, лікувати, виступати засобом впливу (зокрема в шкідливій магії), а також позначати межу між «своїм» і «чужим», світом живих і померлих. Магічність води конкретизується через типи води: кринична, джерельна, проточна, стояча, освячена, час здобуття, просторовий контекст і ритуально-словесне оформлення, що перетворює звичні дії вмивання, пиття, купання, окроплення на культурно санкціоновані процедури. Найвиразніше це проявляється в календарних комплексах, зокрема купальському та водохрещенському, де вода набуває статусу нормативно значущого засобу «оновлення» та оберегу.

Водночас сучасне побутування водних практик демонструє зміщення акцентів: частина традиційних дій зберігається, але змінюються мотивації, масштаби та способи пояснення. Наприклад, водохрещенське купання в новітній культурі часто інтерпретується як масова «традиція», оздоровча практика або маркер ідентичності, що не завжди корелює з локальними історичними формами обряду. Внаслідок цього виникає дослідницька проблема співвіднесення традиційної моделі магічності води (як системи норм і ритуальних технологій) із сучасними трактуваннями, у яких сакральні, медійні, оздоровчі та символічні смисли переплітаються й частково зміщують одне одного.

Отже, актуальність теми визначається потребою: по-перше, чітко описати традиційні уявлення про магічні властивості води як функціональну систему (очищення, захист, лікування, межовість, вплив); по-друге, простежити, як ці уявлення трансформуються в сучасній культурі через переінтерпретацію, масовізацію окремих практик та зміну їх пояснювальних моделей.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема магічних властивостей води в народних віруваннях українців має помітний науковий доробок, сформований у межах етнології, фольклористики, культурології та досліджень традиційної обрядо-

вості. Огляд наукових праць дозволяє окреслити ступінь наукової розробленості теми, виявити дискусійні моменти й визначити напрями, що потребують подальшого дослідження.

У цьому контексті показовою є праця К. Приходченко (Приходченко, 2011), яка розглядає воду та водний світ як народнопоетичну доміную, що послідовно реалізується у фольклорі та художньому слові й впливає на формування світобачення українців, тому закріплюючись у народній свідомості, ці уявлення зумовлюють шанобливе, а подекуди піднесено-урочисте сприйняття води як особливо значущої стихії.

У системі звичаїв, ритуалів, обрядів магічні властивості води аналізує Л. Артюх (Артюх, 2012). У своїх дослідженнях авторка зосередила увагу на позитивних та негативних характеристиках води, обставлених різними заборонами, заснованими на народних віруваннях та різноманітних забобонах. О. Поріцька (Поріцька, 1993) у своїх наукових розвідках зауважувала, що семантика води має виразно антиномічний характер: вона може бути засобом ритуального очищення й благоповажання здоров’я, але водночас інструментом спрямованої шкоди, зокрема «наведення» хвороб на супротивника. Поряд із цим вода у праці дослідниці осмислюється як межовий простір, що забезпечує зв’язок між світом живих і померлих. Її поліфункціональність у традиційних практиках, а також уявлення про водну стихію як середовище перебування численних міфологічних істот, вказують на архаїчне, дохристиянське походження культури води та стійкість цього комплексу вірувань у народній культурі.

Л. Горошко-Погорецька (Горошко-Погорецька, 2023) здійснює дослідження пов’язані з водою у звичаєво-обрядових реаліях, її магічні функції та застосування води в лікувальних народних практиках. Серед вітчизняних науковців питання, пов’язані з народною медициною, зокрема і лікувальними властивостями води також висвітлено у працях З. Болтарович (Болтарович, 1990), Л. Горошко (Горошко, 2009), І. Колодюк (Колодюк, 2006).

Важливість свята Купала, його перехідний календарний статус і комплекс ритуальних дій,

у яких вода виступає ключовим очищувально-обереговим та лікувально-оздоровчим чинником, актуалізуючи уявлення про її особливі властивості, досліджували В. Давидюк (Давидюк, 2015) та А. Дмитренко (Дмитренко, 2008). Зокрема В. Давидюк зауважує: «Стрибання через вогонь і купання у воді – два важливих обряди на святі Купала, котрі символізують літнє очищення вогнем і водою» (Давидюк, 2015: 57).

Д. Анцибор (Анцибор, 2021) фокусує дослідницьку увагу на властивостях води на Водохреща. Авторка зауважує, що «впродовж 2000-х років купання стало масовою українською традицією, і сьогодні вже важко уявити без цього наше Водохреща. Традиції оновлюються, доповнюються та наповнюються новим сенсом» (Анцибор, 2021).

Водночас залучені праці не охоплюють усієї повноти окресленої проблематики: значна частина сюжетів і практик залишається описаною фрагментарно, нерівномірно за регіонами та недостатньо систематизованою у зіставному вимірі. Попри це, наведений корпус джерел є репрезентативним для наукового осмислення теми, оскільки дозволяє реконструювати базові смислові моделі та функції води в традиційній культурі, простежити їхню ритуальну реалізацію та виявити механізми трансформації в умовах християнізації. Зазначені матеріали водночас окреслюють перспективні напрями подальших досліджень: поглиблений аналіз сімейної обрядовості, регіональні порівняння, дослідження локальних типів «сильної води» (вода, роса, джерела) та їхнього вербально-ритуального оформлення, а також вивчення сучасних форм побутування й переосмислення водної символіки.

Мета статті – окреслити семантико-функціональний комплекс магічних властивостей води в народних віруваннях та ритуалах українців й проаналізувати механізми їх реалізації в календарній та родинній обрядовості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У традиційній культурі українців вода належить до тих феноменів, які мають одночасно матеріальну й сакральну цінність. Її повсякденне застосування не нівелює, а навпаки, підсилює ритуальну значущість: доступність води робить її універсальним інструментом відновлення порядку тілесного, просторового й соціального. Саме буденність контакту з водою створює передумови для її «включення» у сферу регулятивних практик: ритуал не відривається від побуту, а спирається на нього, переводячи звичні дії вмивання, пиття, купання, окроплення у площину культурно санкціонованих процедур. Особливо виразно це проявляється у

водохрещенському циклі, коли повсякденні водні дії набувають статусу нормативно обов'язкових: освячена на Водохреща вода використовується для умивання й пиття, окроплення житла та господарства, а ритуальне купання в ополонці інтерпретується як акт очищення й «оновлення» на рік, тобто як переведення буденного користування водою у форму сакрально легітимованої дії. «Йорданській воді приписують сильні цілющі властивості, тому купатися в ополонці могли з лікувальною метою. Є згадки з Кубані, що на підводах під'їжджали із зовсім хворими людьми, спускали їх до води, а потім накривали кожухом і везли додому. На Галичині й Поділлі купалися ті, хто мав коросту. Часто купалися просто з профілактичною метою, щоб бути здоровим весь наступний рік. Етнографічні записи з різних куточків України фіксують як пірнання, так і стояння по коліна у воді та обмивання тіла з лікувальною метою. Також згадуються хлоп'ячі забави зі штовханням у воду. Проте не йдеться про масовий характер купань. А от що було масовим, то це вмивання та пиття свяченої води. Традиційно йорданська вода, яку брали з ополонки, вважалася універсальним засобом захисту» (Анцибор, 2021). Тому уявлення про магічні властивості води формуються не як випадковий набір вірувань, а як стійка система норм, що визначає, яку воду можна використовувати, коли саме це дозволено, які дії є ефективними та які наслідки матиме порушення приписів. Важливо, що в традиції «ефективність» не зводиться до індивідуальної віри: її забезпечує повторюваність і соціальна відтворюваність дії, а також узгодженість із календарем, просторовими межами й статусом учасника (вік, сімейний стан, обрядова «чистота»).

Світоглядною підставою сакральності води є уявлення про її первинність і межовість. «Сакральні властивості води розкриваються через її зв'язок із надприродними силами, використанням води під час ворожіння, систему заборонів і застережень щодо використання води» [Гороф'янюк, 2020: 36]. Вода трактується як стихія, пов'язана з початком життя, але водночас як простір, де можливе порушення буденного порядку: ріка, криниця, ставок або джерело маркують кордон між «своїм» і «чужим», безпечним і небезпечним, дозволеним і забороненим. Ця межовість працює у двох напрямках. З одного боку, вода окреслює лінію відділення: її перетинання або контакт із нею потребує правильного часу, правильної поведінки та інколи додаткового оберегового «підсилення». З іншого боку, вода виступає каналом переходу, тобто засобом комунікації

між різними режимами буття – від буденного до ритуального, від «старого» до «нового», від стану небезпеки до стану упорядкованості. Саме ця амбівалентність пояснює одночасно шану й обережність у ставленні до водних об'єктів, які здатні давати силу, але так само можуть бути каналом проникнення небажаного. Тому в традиційній свідомості вода потребує контролю: через табу коли не можна, через приписи як правильно, через нейтралізацію наслідків ритуалу – що робити з водою після дії, куди її вилити, як не допустити повторного «повернення» негативу.

Магічні властивості води конкретизуються через її типи та способи використання в ритуалі. Народна практика чітко розрізняє воду за походженням і станом: проточна асоціюється зі здатністю «змивати» негатив і не утримувати його, тоді як стояча може сприйматися як така, що «накопичує», а тому потребує обмежень. У цьому розрізненні фіксується важлива культурна логіка: рух води означає можливість перенесення й «відведення», а застій – ризик збереження небажаного. Кринична або джерельна вода сприймається як «чиста» завдяки природному походженню, що закріплюється характеристиками місця, наприклад криниця як об'єкт спільноти, та практиками догляду, охорони та шанування. «Криниця – символ здоров'я, сили, багатства, родючості, святості, чистоти. Для дівчат та хлопців – символ краси, вірності, але й розлуки, суму, туги, жалю. До криниці, особливо у водохрещенську, благовіщенську, купальську та спаську ніч, стараються проникнути лихі сили, де вони справляють свої «розгри», після чого люди й тварини можуть захворіти. Аби запобігти цьому, криниці кропили водохрещенською, благовіщенською, купальською та спаською водою попереднього року. У певні святкові дні (перед Великоднем, на Зелені свята, на Купала) переважно дівчата чистили джерела й криниці, прикрашали їх квітами. Чоловіків до цього дійства не допускали. Також робили священні походи до криниць усім селом – із танцями та піснями, заклинаннями та обкурюванням» (Войтович, 2002: 255).

Особливий статус набуває вода, легітимована релігійною дією освячення: вона вбудовується у християнський календар і водночас функціонує як «домашній сакральний ресурс», яким користуються у ситуаціях небезпеки, хвороби чи морально-ритуальної «потреби очищення». У всіх випадках ефективність води залежить від поєднання параметрів: джерела, часу здобуття, процедури застосування та словесного супроводу, який фіксує намір і переводить дію в нормативно зна-

чуший акт. Словесний компонент тут задає адресність (від чого, для кого), межі дії (що саме знімається), спосіб перенесення (куди відводиться) і завершення ритуалу (як закріплюється результат).

Найстійкішою є очищувальна функція води, що в народній культурі означає не лише зняття фізичного забруднення, а відновлення порушеної норми. Очищення – це культурна операція повернення до впорядкованого стану, який мислиться одночасно як тілесний, психоемоційний і соціальний. Вода змиває «непевний» стан, який може бути наслідком хвороби, переляку, пристрасті, контакту з небезпечним простором або людьми, а також результатом порушення табу чи участі в події, що змінює статус. У цьому сенсі вода працює як посередник між «порушенням» і «нормою»: вона приймає на себе те, що не має залишатися в людині або в домі. Очищення водою виступає технологією повернення до «правильного» порядку, а тому активізується в календарні моменти переходу та в ситуаціях життєвих змін. У дослідженні купальських обрядодій та ритуалів В. Давидюк фіксує очищувальні властивості води: «купання вранці до сходу чи зі сходом сонця вважалось бажаним, оскільки вода в цей час має очищуючу та оздоровчу силу» (Давидюк, 2015: 59). Таке очищення мислиться як реальна дія: негатив не просто «зникає», а переноситься у воду, з якою далі поводяться обережно, аби не повернути небажане назад у простір дому. Саме тому завершальна частина ритуалу – вилити, віднести, «віддати» воді шлях часто не менш значуща, ніж початкова дія омовіння чи окроплення.

З очищенням безпосередньо пов'язана апотропеїчна функція, тобто здатність води охороняти. Якщо очищення спрямоване на усунення наслідків уже наявної загрози, то захист фокусується на попередженні й блокуванні проникнення небажаного. Окроплення житла та господарства, використання ритуальної води в кризових ситуаціях, «закриття» межі дому – усе це виявляє воду як інструмент побудови безпечного простору. Показовим є те, що водні захисні практики часто адресуються саме певним межах: порогу, дверям, кутам хати, двору, господарським спорудам. У традиційному мисленні межа – це зона найбільшої вразливості, адже через неї відбуваються контакти зі зовнішнім світом. Захист у традиційній культурі не є абстракцією: він реалізується через чіткі дії, що повторюються й відтворюються як культурна норма. Повторюваність формує відчуття контролю та стабільності, а нормативність – забезпечує суспільне визнання того, що простір «зроблено безпечним». Вода у цьому контексті працює як

засіб усунення небезпечного, створення бар'єра, а також як механізм нейтралізації загрози шляхом її перенесення за межі дому. Тобто вона діє і як «стіна», і як «дорога», якою небажане, негативне може бути відведене.

Лікувальна функція води формує окремий пласт традиційної практики, де вода поєднується з процедурою і словесним впливом. Її специфіка полягає в тому, що лікування в народній культурі рідко розуміється виключно як фізіологічний процес; воно охоплює сферу «станів», які не завжди піддаються побутовому поясненню: переляк, слабкість, «вроки», «наслана» хвороба, виснаження, порушення сну. Лікування водою базується на уявленні про можливість «вимити» хворобу або «вилити» стан страху та тривоги, повернувши людину до рівноваги. У цьому смислі вода виконує функцію «носія перенесення», але перенесення не є механічним – воно потребує правильного оформлення: обрання води, визначення часу, дотримання послідовності дій та вербальної формули. Народна норма визначає, що вода не є універсальною сама по собі: вона набуває лікувальної магічної сили лише за умов правильного вибору (яка саме вода), правильного часу і правильної процедури. Завдяки цьому вода виступає водночас субстанцією і протоколом дії: без дотримання протоколу її «сила» вважається неповною або небезпечною. Небезпека пояснюється тим, що неправильно проведена дія може не лише не «зняти» стан, а й закріпити його або повернути в простір дому, порушивши межу безпеки. Алла Дмитренко досліджуючи особливості свята Купала у Волинській області зазначала, що у купальській обрядовості регіону зафіксовано вірування в цілющу силу води та роси. Вранці дівчата приносили до хати «непролиту» криничну воду для спільного вмивання як очищувально-оздоровчої дії. У с. Гута збирали росу з капустаєних листків, зберігали й використовували як ліки (для загоєння ран і при хворобах очей); на Ковельщині росу застосовували також у практиках «закликання» дощу під час посухи. Ритуальне купання та обливання після вогню виступало обов'язковим елементом Купала: у с. Гута дівчат обливали водою після стрибків через багаття, а в с. Яревище переносили через вогонь відро з водою та вмивалися з коритця (Дмитренко, 2008).

Прогностична функція води проявляється у практиках ворожіння та «читання знаків», де вода розглядається як поверхня, здатна виявити приховане. «Згідно з повір'ям, подивившись у чисту воду, можна дізнатися про своє минуле чи майбутнє, побачити своїх наречених. Воді надають властивості відображати «задзеркальний» світ

так само як дзеркало. Давнє ворожіння полягало в дослідженні поверхні води, що перебуває у вільному стані, в пошуках різновидів зображень, знаків і символів» (Савченко 2010: 228). Важливо підкреслити, що прогностика в традиційній культурі – це не випадкове «зазирання в майбутнє», а регламентований спосіб роботи з невідомістю. У таких практиках важливим є не «фантастичний» результат, а сама культурна процедура опрацювання тривоги: дівочі й молодіжні групи, календарно позначені ночі, обмежений набір дозволених дій, правила тлумачення. Вода дозволяє перевести очікування щодо майбутнього у ритуально санкціоновану дію, де знаки такі, як рух, напрям, стан води, отримують значення в межах традиційної інтерпретації. «Воду сприймали також як середовище існування духів, які здатні розказати про майбутнє. Важливими стають такі якості води, як можливість отримувати відображення від її поверхні та плинність води» (Помінчук 2009: 395). Сам принцип «прочитання» спирається на властивість води бути мінливою і віддзеркалювальною: вона ніби відкриває простір для знака, який потрібно інтерпретувати. Такі практики зазвичай пов'язані з визначеними календарними періодами, коли дозволена сама можливість «запитувати» долю, а відповідь розуміється як частина ритуального часу, не тотожна буденному знанню.

Перехідна функція води найвиразніше закріплена в обрядах життєвого циклу. Народження, шлюб і смерть мисляться як порогові ситуації, у яких людина виходить за межі звичного статусу, а тому потребує особливих механізмів «введення» в новий порядок. Це не лише психологічний, а й соціально-нормативний аспект: спільнота має підтвердити зміну стану, надати їй легітимності та мінімізувати ризики, пов'язані з пороговістю. Вода в цих обрядах забезпечує зміну стану: вона очищує, захищає, закріплює нову позицію в соціальному просторі. У родильних практиках вода постає як засіб первинного «упорядкування» тіла й долі, у весільних – як механізм відмежування від попереднього статусу та символічного (і водночас дієвого) входження в новий, у поховальних – як елемент, що допомагає впорядкувати межу між світом живих і померлих та запобігти небажаним «поверненням». «Так само багато є всіляких заборон на дії з водою – однією з найважливіших природних стихій, символом початку буття, головним його джерелом. Нерідко в народних уявленнях вода виступає і як кордон між світами живих і мертвих, чистих і нечистих, чужих і своїх. Обережно поводитися з водою, яку ставили в голо-

вах або на вікні біля покійного, і яка була в хаті до сорока днів <...> Надзвичайно суворі приписи діяли щодо води, якою обмивали мерців. По всій Україні її виливали тільки в глухий кут, «де люди не ходять», оскільки вона несла в собі небезпеку для живих <...> Воду, у якій купають немовля від першого дня життя й до року, виливають не будь-куди. Через таку воду не можна переступати, щоб не нанести шкоди дитині» (Артюх, 2012: 37). Через такі водні дії спільнота закріплює перехід як легітимний і контрольований, знижуючи ризики, що приписуються пороговим моментам. Тут вода виконує роль гаранта завершеності процесу: вона ніби «ставить крапку», закріплює те, що вже не має повернутися в попередній стан.

Синкретизм водної обрядовості становить ключ до розуміння її стійкості. Християнські практики освячення води надають їй офіційної сакральної форми, однак народне використання нерідко зберігає архаїчну логіку: вода має очищувати, відводити, нейтралізувати, оновлювати й забезпечувати межу. Це поєднання не є механічним накладанням двох систем, а радше культурним перетлумаченням: християнська легітимація стає рамкою, в якій традиційні функції отримують додаткову авторитетність і стабільність. Унаслідок цього виникає культурна модель, де релігійна легітимація і традиційна функціональність не суперечать, а підсилюють одна одну, забезпечуючи тривалість водних практик у побуті та обрядовості. Стійкість також підтримується тим, що вода в ритуалі працює як універсальний ресурс: вона придатна для різних ситуацій – від приватної проблеми до колективного календарного ритуалу – і може застосовуватися як у простій, так і у складно організованій формі.

Таким чином, магічні властивості води у народних віруваннях українців слід тлумачити як структурований комплекс, що поєднує світоглядні уявлення, нормативні приписи та ритуальні технології. Вода виступає механізмом культурного відновлення порядку: вона очищує і захищає, лікує і прогнозує, оформлює переходи та підтримує межі безпеки. Її особливий статус у традиції зумовлений тим, що вода одночасно забезпечує «матері-

альну дію», яка полягає в омовінні, питті, купанні, окропленні, і «соціальну дію» – легітимацію, нормування, відновлення межі, а також допускає поєднання тілесного, психічного та символічного рівнів у межах одного ритуального акту.

Варто зауважити, що окреслене питання авторка розкриває, спираючись на власний практичний досвід, здобутий у процесі безпосередньої участі у творчій реалізації відповідних практик та спостереження за їх функціонуванням у реальному культурному середовищі. Такий емпіричний підхід дозволяє уточнити механізми застосування, контекстуальні умови та варіативність проявів явища, а також зіставити нормативні уявлення з фактичними формами їх побутування. Водночас залучення практичного матеріалу створює підґрунтя для подальшої наукової верифікації висновків через систематичне аналітичне і практичне дослідження, фіксацію свідчень та їх узагальнення.

Висновки. Отже, розширений аналіз засвідчує, що сакральність води в українських народних віруваннях формується на перетині її природної життєдайності та культурної межовості: вода одночасно відновлює й розмежує, очищує й контролює перехід. Магічні властивості води функціонують як нормативно впорядкована система, де вирішальними є тип води, часові умови, послідовність процедур та словесне оформлення, що забезпечує адресність і завершеність ритуалу. Очищувальна, апотропеїчна, лікувальна, прогностична й перехідна функції не існують ізольовано: вони утворюють єдиний механізм культурного опрацювання ризику й невизначеності, завдяки якому спільнота підтримує відчуття порядку в критичні календарні моменти та у порогових ситуаціях життєвого циклу. Синкретизм водної обрядовості виявляється як стратегія культурної тривалості: релігійна легітимація освяченням не руйнує архаїчних функцій, а забезпечує їхню нормативність і відтворюваність у нових історичних умовах. У підсумку вода постає однією з ключових категорій традиційної символіки та практики, оскільки поєднує універсальність застосування з високою семантичною продуктивністю й здатністю інтегрувати різні культурні пласти в цілісну систему ритуальної дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анцибор Д.В. Вода, чорти та стрілянина: як українці святкували Водохреща. ВВС Україна. 2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55713433> (дата звернення: 8 січня 2026).
2. Артюх Л. Вогонь і вода в системі звичаєвих заборон. *Народна творчість та етнологія. З історії та теорії науки*. 2012. № 3. С. 31-41.
3. Болтарович З.С. Народна медицина українців. Київ: Наукова думка, 1990. 232 с.
4. Войтович В. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2002. 664 с.; іл.
5. Гороф'янюк, І. (2020). Вода в магічних віруваннях подолян: етнолінгвістичні спостереження. *Філологічний часопис*, (1). С. 31-37. <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2020.204086>

6. Горошко Л. Уявлення українців про воду як елемент світотворення. *Історія релігій в Україні: Науковий щорічник*. Львів : Логос, 2009. Кн. 1. С. 49-56.
7. Горошко-Погорецька, Л. (2023) Повідомлення «Вода в обрядовості українців: фрагменти звичаєво-обрядової культури». *Народна творчість та етнологія*, 4 (400), 95-97.
8. Давидюк В. Купало на заході Волині. *Наукове видання*. Луцьк: Вежа-друк. 2015. 75 с.
9. Дмитренко А. Свято Івана Купала в селах українського порубіжжя. *Матеріали до української етнології* : зб. наук. пр. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2008. Вип. 7 (10). С. 20-25.
10. Колодюк І.В. Народна медицина у традиційній культурі українців Центрального Полісся (остання чверть ХХ – початок ХХІ ст.): монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2006. 152 с.
11. Помінчук Т. Ворожіння: семантика, номінація та сучасний. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. Кіровоград, 2009. №. 81 (3). С. 392-397.
12. Поріцька О. Ритуальний знак води. *Народна творчість та етнологія*. Київ, 1993. № 4. С. 63-67.
13. Приходченко К.І. Цінність образу символу «вода» в українській культурі. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. Бердянськ, 2011. Вип. ХХІV, ч. 2. С. 265-274.
14. Савченко Л. Ворожіння як форма соціально канонізованої поведінки у фразеологічній картині світу. *Мовознавчий вісник*. Черкаси, 2010. №. 11. С. 227-230.

REFERENCES

1. Antsybor, D.V. (2021). Voda, chorty ta strilyanyana: yak ukrayintsi svyatkuvaly Vodokhreshcha. BBC Ukraine. [Water, devils and shooting: how Ukrainians celebrated Epiphany] URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55713433> (Accessed: January 2025) [in Ukrainian].
2. Artyukh, L. (2012). Vohon' i voda v systemi zvychayevykh zaboron. [Fire and Water in the System of Customary Prohibitions]. *Narodna tvorchist' ta etnolohiya. Z istoriyi ta teoriyi nauky*. 3. 31-41 [in Ukrainian].
3. Boltarovych, Z.YE. (1990). Narodna medytsyna ukrayintiv. [Folk medicine of Ukrainians]. Kyiv. 232 [in Ukrainian].
4. Voytovych, V. (2002). Ukrayins'ka mifolohiya. [Ukrainian Mythology]. Kyiv. 664; il. [in Ukrainian].
5. Horofianyuk, I. (2020). Voda v mahichnykh viruvannyakh podolyan: etnolinhvistychni sposterezhenya. [Water in the magical beliefs of Podolia: ethnolinguistic observations]. *Filolohichnyy chasopys*. 1. 31-37. <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2020.204086> [in Ukrainian].
6. Goroshko, L. (2009). Uyavlennya ukrayintiv pro vodu yak element svitotvorennya. [Ukrainians' perceptions of water as an element of world creation]. *Istoriya relihiy v Ukrayini: Naukovyy shchorichnyk*. L'viv. 1. 49-56 [in Ukrainian].
7. Horoshko-Pogoretska, L. (2023). Povidomlennya «Voda v obryadovosti ukrayintiv: frahmenty zvychayevy obryadovoyi kul'tury». [Report Water in the Ceremonies of Ukrainians: Fragments of the Customary Ritual Culture]. *Narodna tvorchist' ta etnolohiya*. 4 (400). 95-97 [in Ukrainian].
8. Davydiuk, V. (2015). Kupalo na zakhodi Volyni. [Kupalo in the West of Volhynia]. *Naukove vydannya*. Luts'k. 75 [in Ukrainian].
9. Dmytrenko, A. (2008). Svyato Ivana Kupala v selakh ukrayins'koho porubizhzhya. [The Feast of Ivan Kupala in the Villages of the Ukrainian Borderlands]. *Materialy do ukrayins'koyi etnolohiyi* : zb. nauk. pr. Kyiv: ІМФЕ ім. М. Т. Рыл'ського НАН України. 7 (10). 20-25 [in Ukrainian].
10. Kolodyuk, I.V. (2006). Narodna medytsyna u tradytsiyiniy kul'turi ukrayintiv Tsentral'noho Polissya (ostannya chvert' КНKH – початок КНKHІ ст.): monohrafiya. [Folk medicine in the traditional culture of Ukrainians of Central Polissya (last quarter of the 20th – beginning of the 21st century): monograph]. Kyiv. 152 [in Ukrainian].
11. Pominchuk, T. (2009). Vorozhinnya: semantyka, nominatsiya ta suchasnyy. [Fortune-telling: semantics, nomination and modernity]. *Naukovi zapysky*. Seriya: Filolohichni nauky. 81 (3). 392-397 [in Ukrainian].
12. Poritska, O. (1993). Rytual'nyy znak vody. [Ritual Water Sign]. *Narodna tvorchist' ta etnografiya*. 4. 63-67 [in Ukrainian].
13. Prykhodchenko, K.I. (2011). Tsinnist' obrazu symbolu «voda» v ukrayins'kiy kul'turi. [The value of the image of the symbol “water” in Ukrainian culture]. *Aktual'ni problemy slov'ians'koyi filolohiyi*. Seriya: Lnhvistyka i literaturoznavstvo: Mizhvuz. zb. nauk. ХХІV, 2. 265-274 [in Ukrainian].
14. Savchenko, L. (2010). Vorozhinnya yak forma sotsial'no kanonizovanoyi povedinky u frazeolohichniy kartyni svitu. [Fortune-telling as a form of socially canonized behavior in the phraseological picture of the world]. *Movoznavchyy visnyk*. 11. 227-230 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 29.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.03.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

